

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
професор **Юрій БОЙЧУК**
» 2023 р.

ВИТЯГ

із протоколу № 2 від 15 вересня 2023 р.

засідання фахового семінару кафедри психології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди для проведення експертизи і визначення новизни,
теоретичного та практичного значення результатів дисертації **Шашенкової**
Аліни Олегівни на тему: «Соціо-емоційна компетентність як чинник
розвитку саморегуляції студентів», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія»

ПРИСУТНІ: завідувач кафедри доктор психологічних наук, професор Хомуленко Т.Б., доктор психологічних наук, професор Абсалямова Л.М., доктор психологічних наук, професор Гордієнко-Митрофанова І.В., доктор психологічних наук, професор Крамченкова В.О., доктор психологічних наук, професор Кузнецов М.А., доктор психологічних наук, професор Фоменко К.І., доктор психологічних наук, доцент Щербакова О.О., кандидат психологічних наук, доцент Єльчанінова Т.М., кандидат психологічних наук, доцент Жванія Т.В., кандидат психологічних наук, доцент Кузнецов О.І., кандидат психологічних наук, доцент Лисенко Л.М., кандидат психологічних наук, доцент Меднікова Г.І., кандидат психологічних наук, доцент Нестеренко М.О., кандидат психологічних наук, доцент Підчасов Є.В., кандидат психологічних наук, доцент Поденко А.В., викладач Скрипник Н.Г.

НА ЗАСІДАННЯ БУЛИ ЗАПРОШЕНІ: доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Харківської державної академії культури Большакова А.М.; доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології і соціальної роботи Західноукраїнського національного університету Шандрук С.К., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Класичного приватного університету Зарицька В. В.

Всього на засіданні були 19 осіб, з яких 10 докторів наук та 9 кандидатів наук.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Щербакова О. О.

Рецензенти: доктор психологічних наук, професор Фоменко К. І., доктор психологічних наук, професор Кузнецов М. А.

СЛУХАЛИ:

1. **Доповідь** Шашенкової Аліни Олегівни по дисертаційній роботі на тему: «Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

2. Питання та відповіді по доповіді.

По доповіді було задано 7 питань, на які доповідач дала змістовні й ґрунтовні відповіді. Питання задали: д.психол.н., проф. Гордієнко-Митрофанова І. В., к.психол.н., доцент Нестеренко М. О., д.психол.н., професор Крамченкова В. О., д.психол.н., професор Большакова А. М., к.психол.н., доцент Меднікова Г.І., к.психол.н., доцент Єльчанінова Т. М., к.психол.н., доцент Поденко А.В..

1. *Гордієнко-Митрофанова І. В.*, доктор психологічних наук, професор: «Які функції соціо-емоційної компетентності вами виокремлені?».

Шашенкова А. О.: «Функціями соціо-емоційної компетентності є такі: мотиваційна (утворення комунікативних мотивів), ціннісна (ціннісні орієнтації відносно саморозвитку та міжособистісної взаємодії), світоглядна (позитивне світосприйняття, висока культура), інформаційно-пізнавальна (розуміння та пізнання власного внутрішнього світу, особливостей інших людей, а також навколишньої дійсності), комунікативна (налагодження гармонійних міжособистісних контактів, що формують емоційний «фонд» та соціальний досвід), нормативно-регулятивна (керування своїми думками, психічними станами та поведінкою, а також процесом міжособистісної взаємодії відповідно до соціально-схвалених патернів), прикладна (діяльність, спрямована на саморозвиток, самопізнання, побудову міцних соціальних взаємин), фасилітуюча (гармонізація всіх сфер життя), превентивна (профілактика психологічних та соціальних ускладнень)».

2. *Нестеренко М. О.* кандидат психологічних наук, доцент: «В чому проявляється взаємозв'язок компонентів розробленої моделі соціо-емоційної компетентності?».

Шашенкова А. О.: «Компоненти моделі соціо-емоційної компетентності нерівнозначні, мають внутрішній ієрархія, що позначає їх рівні функціонування. Так, «соціо-емоційна обізнаність» є фундаментом, без якого існування інших складників неможливе, адже це базовий пакет знань. «Самоусвідомлення» і «соціо-емоційне усвідомлення» перебувають на більш глибинному рівні, перше охоплює особистісні (внутрішні), а друге – міжособистісні (зовнішні) аспекти. «Самокерування» та «Соціальне керування» характеризуються активною діяльністю особистості з перетворення власної поведінки (в першому випадку) й поведінки інших людей (у другому випадку). Останній компонент – «Самоефективність» – проявляє найвищий рівень розвитку СЕК, при якому особистість досягає високих успіхів у багатьох сферах життя».

3. *Крамченкова В. О.*, доктор психологічних наук, професор: «Схарактеризуйте студента з розвиненою соціо-емоційною компетентністю».

Шашенкова А. О.: «Портрет студента з розвиненою соціо-емоційною компетентністю слід змалювати з урахуванням провідних сфер життєдіяльності, а саме: Особистісна: знає свій внутрішній світ (інтереси, цінності, життєві плани, переконання тощо); перебуває в гармонії із внутрішнім «Я», поважає свою індивідуальність; розуміє власні прагнення та їх мотиви; у поведінці керується морально-етичним аспектом; добре знає власні комунікативні особливості, вдосконалює їх; добре володіє емоційним станом та поведінкою; знає та ефективно застосовує методи управління емоціями; Міжособистісна: знає комунікативний етикет, дотримується його; розуміє як поводитися в залежності від комунікативної ситуації, її емоційної валентності; з легкістю заводить приятельські та дружні стосунки; намагається запобігати конфліктним ситуаціям, вирішувати їх конструктивно; може виявити явні та приховані мотиви, наміри, очікування співрозмовника; розуміється на невербальних проявах емоцій; володіє розвиненою емпатією; Соціальна: має активно громадську позицію, за потреби може її відстоювати в публічній площині; залучається до волонтерської діяльності; є учасником або лідером групи соціального спрямування; Навчально-професійна: постійно розвивається в межах власних інтересів, підвищуючи якість власних навичок; володіє лідерськими та організаторськими якостями; здатен вибудувати конструктивні взаємини з будь-яким керівником; легко адаптується до нового колективу, швидко заводить ділові відносини; ставлячи життєві цілі, планує проміжні ланки та поступово їх опановує; вчиться на власних помилках; володіє критичним мисленням та асертивністю; до нових справ відноситься помірковано, оцінюючи всі входні дані й власні сили; спроможний працювати в команді, виконувати спільні проекти; поважає, але не боїться керівників, може відстояти власну позицію, якщо вона суперечить з більш авторитетною.

4. *Большакова А. М.* доктор психологічних наук, професор: «Що зумовило розробку авторського опитувальника соціо-емоційної компетентності?»

Шашенкова А. О.: При вивченні існуючих методик діагностики соціо-емоційної компетентності виявлені такі перепони до їх використання: чітка вікова регламентація, яка не включає студентський (юнацький) вік; невідповідність моделі соціо-емоційної компетентності, що лежить в основі методики, нашому розумінню конструкта; необхідність в проведенні стандартизації на україномовній вибірці; проєктивний характер методики, що ускладнює проведення масштабного дослідження й інтерпретацію результатів. Отже, відсутність необхідного психодіагностичного інструментарію зумовила доцільність розробки власного опитувальника соціо-емоційної компетентності».

5. *Медінкова Г. І.*, кандидат психологічних наук, доцент: «Які компоненти входили до складу корекційно-розвивальної програми?»

Шашенкова А. О.: «Структурними блоками корекційно-розвивальної програми були такі: «Соціо-емоційна обізнаність», «Особистісна компетентність», «Міжособистісна компетентність», «Самоефективність».

6. *Єльчанінова Т. М.*, кандидат психологічних наук, доцент: «Які форми та методи задіяні у межах корекційно-розвивальної програми?»

Шашенкова А. О.: «У ході впровадження корекційно-розвивальної програми, застосовані такі форми та методи: лекція, вправа, рефлексія, сюжетно-рольова гра, гра-презентація, командна гра, групова робота, мозковий штурм, створення колажу, дихальна гімнастика, м'язова релаксація, аналіз притчі, перегляд відеороликів».

7. *Поденко А.В.*, кандидат психологічних наук, доцент: «В якій мірі корекційно-розвивальна програма позначилася на студентах експериментальної вибірки?».

Шашенкова А. О.: «Після впровадження корекційно-розвивальної програми всі показники поліпились на статистично значимому рівні, але залишилися в межах середнього рівня. Особливого розвитку зазнали шкали «Самоусвідомлення», «Соціальне керування», «Самоефективність», «Загальний рівень соціо-емоційної компетентності». Контрольний зріз, приведений через шість місяців після програми, показав, що показники зросли. За всіма шкалами спостерігаються статистично підтверджені значимі позитивні зрушення в межах середнього рівня. Виняток – шкали «Соціо-емоційна обізнаність» та «Самокерування», показники яких вийшли на високі рівні».

Виступ наукового керівника Щербакової О.О., доктора психологічних наук, професора: «За час навчання в аспірантурі Шашенкова А. О. зарекомендувала себе як зрілий та компетентний науковець, вмілий та цілеспрямований дослідник. Вибір теми дослідження обумовлений високим дослідницьким інтересом здобувачки до актуальних психологічних проблем, усвідомленням нагальних соціальних запитів в системі вищої освіти. Під час роботи над дисертаційним дослідженням А. О. Шашенкова проявила спроможність до теоретичного аналізу, узагальнення та класифікації наукових джерел, здатність оперувати науковим апаратом, самостійно планувати, організовувати та проводити психологічне дослідження, проводити кількісну та якісну інтерпретацію отриманих результатів, розробляти та верифікувати психодіагностичні інструментарії, розробляти корекційно-розвивальні програми. Шашенкова А. О. є зрілим та самостійним науковцем і дослідником.

(повний текст надається у відгуку наукового керівника)

Обговорення результатів дисертаційного дослідження Шашенкової А. О.

Виступ рецензента Фоменко К. І., доктора психологічних наук, професора, в якому зазначено, що у дисертаційному дослідженні Шашенкової А. О. проведено вичерпне дослідження особливостей соціо-емоційної компетентності та її значення у розвитку саморегуляції студентів, визначено наукову новизну і практичну значущість дисертації. Робота має логічну структуру й чіткі узагальнення, є самостійним й науково цінним дослідженням.

Було висловлене зауваження: «У п. 3.3. бажано застосувати двофакторний дисперсійний аналіз для обґрунтування ефективності програми з розвитку соціо-емоційної компетентності».

(повний текст надається у відгуку рецензента)

Виступ рецензента Кузнєцова М. А., доктора психологічних наук, професора, в якому зазначено, що дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну і практичну значущість. Робота чітко структурована, виклад тексту логічний й послідовний. При написанні теоретичних розділів проаналізовано значну кількість літературних джерел, зокрема іноземною мовою, що сприяло всебічному розкриттю порушеної проблематики. Особливо науково цінною є авторська інтегративна модель соціо-емоційної компетентності, а також опитувальник «Соціо-емоційна компетентність», узгоджений із моделлю.

В якості зауваження зазначено, що в роботі не вистачає дослідження гендерного аспекту, зважаючи на традиційну статеву незбалансованість студентів військового та психологічного профілів навчання».

(повний текст надається у відгуку наукового керівника)

Виступи присутніх на засіданні членів кафедри.

Крамченкова В. О., доктор психологічних наук, професор. У дисертаційному дослідженні виконано ґрунтовне дослідження особливостей соціо-емоційної компетентності та її значення у розвитку саморегуляції студентів, отримані вагомі та науково цінні емпіричні результати. Характер роботи логічний, змістовний, лаконічний. Роботу дисертанта можна рекомендувати до захисту.

Кузнєцов О. І., кандидат психологічних наук, доцент. Дисертантом проведено ґрунтовний аналіз соціо-емоційної компетентності, саморегуляції та копінг-поведінки студентства, утворено авторську модель соціо-емоційної компетентності, узгоджений із нею опитувальник, а також науково цінну корекційно-розвивальну програму. Усе означене свідчить про важливість роботи, її практичну значимість. Дисертаційна робота може бути рекомендована до захисту.

Лисенко Л. М., доктор психологічних наук, професор. Шашенковою А. О. вирішені всі завдання дослідження, що відображено у обґрунтованих і змістовних висновках. Дана робота має наукову новизну та практичну значущість, вона добре структурована. Робота змістовна і може бути рекомендована до захисту.

УХВАЛИЛИ: затвердити висновок щодо дисертаційної роботи Шашенкової А. О. на тему «Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів».

ВИСНОВОК

На підставі обговорення дисертації Шашенкової Аліни Олегівни на тему: «Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів» кафедра зробила такий **висновок**:

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні процеси в системі вищої освіти, зростаючі вимоги до образу молодого людини, чисельні стрес-чинники, що супроводжують студентський період життя, а також складна соціально-політична ситуація в нашій країні актуалізують необхідність розвитку у здобувачів вищої освіти особливих внутрішніх резервів, здатних підтримати їх психологічний добробут. Таким ресурсом є соціо-емоційна

компетентність, яка охоплює такі узагальнені компоненти: соціальні, емоційні й комунікативні когніції; самопізнання й соціально-комунікативне пізнання; самоуправління й керування міжособистісними процесами; самоефективність. Однак, наразі в Україні відсутні ґрунтовні доробки стосовно вивчення соціо-емоційної компетентності, а питання розвитку конструкту в студентському віці залишилися поза дослідницької уваги.

Зв'язок теми з науковими програмами, темами, планами. Тема дисертаційного дослідження пов'язана з комплексною науково-дослідною темою кафедр психології, педагогіки та практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Психологія розвитку суб'єктів педагогічного процесу» (номер державної реєстрації 01121U100712), що координується Міністерством освіти і науки України. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди 18.04.2023 року протокол №4.

Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертаційна робота Шашенкової Аліни Олегівни на тему: «Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів» спрямована на вирішення актуального наукового завдання що виявляється у дослідженні особливостей соціо-емоційної компетентності та її значення у розвитку саморегуляції студентів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі:

вперше:

- розроблено та верифіковано авторську модель соціо-емоційної компетентності, утворену такими компонентами – соціо-емоційна обізнаність, самоусвідомлення, самокерування, соціо-емоційне усвідомлення, соціальне керування, самоефективність;
- розроблено та апробовано опитувальник «Соціо-емоційна компетентність», узгоджений із авторською моделлю конструкту;
- теоретично обґрунтовано та емпірично доведено роль соціо-емоційної компетентності в контексті розвитку саморегуляції студентів, а також оптимізації їх копінг-поведінки;
- встановлено особливості прояву соціо-емоційної компетентності, різних видів саморегуляції та копінг-поведінки здобувачів вищої освіти в залежності від профілю навчання.

розширено уявлення про:

- положення про соціо-емоційну компетентність як особливий психологічний конструкт;
- поняття «саморегуляція» як динамічної системи, що інтегрує діяльнісний, вольовий, мотиваційний, емоційний, соціальний аспекти;
- уявлення про копінг-поведінку як сукупність когнітивних, емоційних, поведінкових стратегій.

уточнено:

– сутнісні елементи соціо-емоційної компетентності, її роль та місце в психологічній науці;

– структуру стресоподолання, класифікацію копінг-стратегій.

дістало подальшого розвитку:

– використання психолого-корекційних методів у програмі розвитку соціо-емоційної компетентності студентів.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечувалися глибоким теоретичним та методологічним обґрунтуванням основних положень, послідовним та системним використанням комплексу методів дослідження, що повністю відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; якісним та кількісним аналізом даних, отриманих в ході дослідження, та впровадженням результатів дослідження в практику роботи ЗВО України.

Теоретичне та практичне значення роботи. Наукове значення роботи полягає у комплексному вивченні соціо-емоційної компетентності, її сутності та структури; у встановленні взаємообумовленості між соціо-емоційною компетентністю, різними видами саморегуляції та копінг-стратегіями; у визначенні особливостей прояву соціо-емоційної компетентності, саморегуляції (діяльнісна, волева, мотиваційна, соціо-емоційна, мотиваційна), копінг-системи під час студентського періоду життя, а також в залежності від профілю навчання.

Практичне значення наукових результатів у полягає в можливості застосування висунутих у ході дослідження положень і висновків у практичній діяльності психологів, методистів, кураторів студентських груп, які проводять виховну та розвиваючу функції в рамках роботи зі здобувачами вищої освіти; у процесі викладання дисциплін психологічного спектру в ЗВО; під час написання навчальних посібників з педагогічної психології, психології особистості, вікової психології тощо; під час проведення прикладних досліджень стосовно соціо-емоційної компетентності, саморегуляції, копінг-системи та особливостей їх прояву у студентів різних профілів навчання. Авторський опитувальник соціо-емоційної компетентності придатний до використання як надійний та валідний психодіагностичний інструмент. Корекційно-розвивальна програма дослідження може бути використана для розвитку соціо-емоційної компетентності здобувачів вищої освіти будь-яких профілів навчання.

Основні положення роботи й отримані в дисертаційному дослідженні результати можуть бути застосовані під час фахової підготовки здобувачів вищої освіти та підвищення професійного рівня практичних психологів при викладанні навчальних курсів «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психодіагностика», «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Психологічне консультування», «Соціально-психологічний тренінг» тощо.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка №01/10-551 від 19.09.2023), Комунального закладу «Харківська-гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної

ради (довідка №01-12/489 від 07.08.2023), Харківський національний університет Повітряних Сил імені І. Кожедуба (акт №1 від 30.08.2023), а також у методичну роботу Державної установи «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків Національної академії медичних наук України» (довідка №279 від 26.06.2023).

Дисертацію перевірено на ступінь унікальності тексту програмою Unischek, під час якої виявлено 3,66% схожості, що відповідає вимогам університету та МОН України.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Основні положення дисертації відображені у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України з психології, а також в 1 іноземному виданні, а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Бойченко А. О., Шукалова О. С., Джаббарова Л. В. Дослідження соціоемоційної компетентності та її значення в розвитку особистості студентів. *Габітус*. 2020. Вип. 18 (2). С. 18-22.

2. Шашенкова А., Шукалова О. Інтегративна модель соціо-емоційної компетентності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. №2 (46). С. 158-165.

3. Шашенкова А. Апробація опитувальника «Соціо-емоційна компетентність». *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. 2023. №1 (68). С. 386-401.

4. Шашенкова А. О., Щербакова О. О. Особливості саморегуляції майбутніх офіцерів на різних курсах навчання. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Психологія*. 2023. №2. С. 54-58.

Наукові праці апробаційного характеру

1. Шашенкова А. О., Шукалова О. С. Роль соціо-емоційної компетентності в контексті підготовки фахівців сектору безпеки та оборони. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту: міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 10-11 квітня 2021 р. Харків, 2021. С. 264.*

2. Шашенкова А. О. Особистісна саморегуляція як предиктор професіоналізації майбутніх офіцерів Збройних Сил. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України: II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 травня 2021 р. Харків, 2021. С. 97-99.*

3. Шашенкова А. О. Соціо-емоційна компетентність як особливий педагогічний ресурс. *Сучасні концепції викладання природничих дисциплін в медичних освітніх закладах: XIV міжрегіон. наук.-методич. інтернет-конф., м. Харків, 14-15 грудня 2021 р. Харків, 2021. С. 218-219.*

4. Шашенкова А. О. Особистісна саморегуляція студентів педагогічного профілю навчання. *Особистість та суспільства в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): матер. III міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 24 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 272-274.*

5. Шашенкова А. О., Шукалова О. С. Значення копінг-системи в підготовці фахівця сектору безпеки та оборони України. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту : Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених., м. Харків, 20-21 квітня 2023 р. Харків, 2023. С. 343.*

6. Шашенкова А. Значення гармонійної копінг-поведінки для майбутніх

педагогів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16-18 березня 2023 р. Харків, 2023 С. 1119-1121.

7. Шашенкова А. О. Соціально-емоційне навчання як перспективна освітня траєкторія. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 14-15 квітня 2023 р. Львів, 2023 С. 166-168.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження доповідалися та були схвалені на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту» (Харків, 2021, 2023), «Особистість та суспільства в цифрову еру: психологічний вимір» (Одеса, 2022), «Психолого-педагогічні проблеми вищої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2023), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2023); всеукраїнських: «Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України» (Харків, 2021); міжрегіональних: «Сучасні концепції викладання природничих дисциплін в медичних освітніх закладах (Харків, 2021); на засіданнях кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії (2020-2022), кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди (2023).

Оцінка мови та стилю дисертації. Матеріал дисертації Шашенкової А. О. викладено логічно й описано сучасною науковою мовою.

Відповідність змісту дисертації спеціальності. Зміст дисертаційного дослідження, використані у ньому методи та основні результати, що одержані в роботі, відповідають паспорту спеціальності 053 «Психологія».

Рекомендація дисертації до захисту. За результатами експертизи про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації рекомендується створення разової спеціалізованої вченої ради для публічного захисту дисертації Шашенкової Аліни Олегівни на тему: «Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів».

Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри психології,
д. психол. н., професор

Тамара ХОМУЛЕНКО

Рецензент,
професор кафедри психології
Д.психол.н., проф.

Карина ФОМЕНКО

Рецензент,
професор кафедри психології
д.психол.н.

Марат КУЗНЕЦОВ

Секретар,
к. психол. наук, доцент

Антон ПОДЕНКО